

Zbigniew Osiński

UMCS w Lublinie

Internetowe źródła informacji dla historyka najnowszych dziejów Polski¹.

Ponad 20 lat temu Tim Berners-Lee stworzył Internet (opracował HTTP, URL i HTML). Zrobił to z myślą o ułatwieniu życia swoim kolegom, naukowcom poprzez zgrupowanie w jednym miejscu wszystkich danych potrzebnych do badań, a rozproszonych po wielu komputerach. Od tamtej pory zasoby Internetu rozrosły się do wielu miliardów stron WWW oraz dużej liczby usług i narzędzi. Powstał nowy nurt – Web 2.0 – pozwalający użytkownikom zostać twórcami. Zaczęło rozwijać się tzw. społeczeństwo informacyjne, charakteryzujące się m.in. wchodzeniem do Sieci wielu obszarów aktywności człowieka, społeczeństwa i państwa (e-administracja, e-podatki, e-ubezpieczenia, e-edukacja, e-zdrowie, e-handel, e-banki, e-prasa, e-radio i e-telewizja, e-monitoring, itp.), a także wzrostem roli informacji i wiedzy w rozwoju gospodarki. W związku z tym autor postanowił zbadać, czy jedna z grup badaczy (czyli twórców wiedzy) – historycy najnowszych dziejów Polski (do której sam należy) – dzięki Internetowi uzyskała możliwość bardziej efektywnego prowadzenia badań i prezentowania ich wyników. W tym celu przeszukane zostały zasoby Sieci pod kątem występowania zasobów i rozwiązań przydatnych do typowych czynności składających się na badania historyczne: dotarcie do informacji o tym, które problemy już zostały opracowane i nad którymi aktualnie pracują historycy; dotarcie do informacji o dotychczas opublikowanych wynikach badań oraz do pełnych tekstów prac naukowych; dotarcie do informacji o istnieniu określonych źródeł historycznych i możliwości ich zbadania; dotarcie do źródeł i ich zbadanie w celu stworzenia narracji historycznej²; opublikowanie wyników badań. Efektem badań jakościowych³ (porównywanie zawartości stron WWW do potrzeb i specyfiki poszczególnych etapów badań historycznych) jest zbiór stron, które w sposób realny mogą być przydatne do

¹ Wszystkie informacje szczegółowe występujące w niniejszym artykule obrazują stan rzeczy we wrześniu 2010 r. Wszystkie adresy WWW aktualne we wrześniu 2010 r.

² W sensie działań opisanych w pracy Jerzego Topolskiego, *Jak się pisze i rozumie historię. Tajemnice narracji historycznej*, Poznań 2008.

³ Według koncepcji Davida Silvermana zaprezentowanej w pracach: *Prowadzenie badań jakościowych*, Warszawa 2009 oraz *Interpretacja danych jakościowych*, Warszawa 2009.

prowadzenia badań nad najnowszą historią Polski. Zostały podzielone na kilka kategorii związanych z etapami badań historycznych:

A. Katalogi biblioteczne:

1. Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny NUKAT - <http://www.nukat.edu.pl/> - katalog centralny polskich bibliotek naukowych i akademickich tworzony metodą współkatalogowania. Każdy opis dokumentu jest tworzony tylko raz w bazie NUKAT i kopiowany do katalogów lokalnych. Umożliwia wyszukiwanie poprzez wpisanie dowolnej frazy lub poprzez indeksy: autor, tytuł, tytuł czasopisma, hasło przedmiotowe. Zakres wyszukiwania może być ograniczony filtrami: data wydania, rodzaj zawartości, forma dokumentu, język dokumentu. Dla każdej wyszukanej pozycji dostępne są informacje o miejscu przechowywania i aktualnej możliwości wypożyczenia. NUKAT nie obejmuje jednak uniwersyteckich bibliotek cyfrowych, bardzo interesujących z punktu widzenia historyka dziejów najnowszych. Kolejnym problemem jest fakt, że nawet biblioteki akademickie nie dysponują kompletem publikacji naukowych wydanych nie tylko za granicą, ale nawet w Polsce. Najwyraźniej mechanizm egzemplarza obowiązkowego nie funkcjonuje najlepiej.

2. Katalog Rozproszony Bibliotek Polskich KaRo- http://karo.umk.pl/K_2.00/ - wyszukiwarka korzystająca z protokołu Z39.50⁴, pozwalająca na dostęp do informacji o zasobach wielu, ale nie wszystkich, polskich bibliotek. Umożliwia wyszukiwanie opisów bibliograficznych książek i czasopism (rekordy: autor/redaktor, tytuł, wydawca, rok wydania, seria, ISBN, hasło przedmiotowe). Dla zawężenia obszaru poszukiwań pozwala wyodrębnić katalogi, w tym humanistyczne, ale czyni to w sposób mogący zmylić użytkownika. Nie zalicza bowiem do katalogów humanistycznych tych z Biblioteki Narodowej oraz większości uniwersyteckich i publicznych. Umieszcza je w grupie katalogów ogólnych, co powoduje, że wybieranie poszukiwania wyłącznie w katalogach humanistycznych pozbawione jest sensu. Poza tym, KaRo nie uwzględnia zasobów bibliotek cyfrowych. Kolejne wady tej wyszukiwarki wynikają wprost z funkcjonowania bibliotek. Część bibliotek, w tym uniwersyteckich, z różnych powodów nie udostępnia swoich katalogów on-line do przeszukiwania. W pozostałych bibliotekach nie ma możliwości przeszukiwania zawartości czasopism i publikacji zbiorowych. Często nie są wprowadzone do

⁴ Protokół wyszukiwania i pobierania informacji z różnych baz danych, wykorzystywany przez biblioteki do wymiany danych bibliograficznych.

katalogu komputerowego pozycje starsze (sprzed 1990 r.). Poważną wadą KaRo jest niezbyt sprawny mechanizm wyszukiwania – nie wykazuje wszystkich pozycji książkowych, które wg. katalogu NUKAT posiadają biblioteki współpracujące z KaRo.

3. Główny katalog komputerowy Biblioteki Narodowej - <http://alpha.bn.org.pl/> - pozwala na przeszukiwanie kilku baz danych: bibliografia narodowa, czasopisma, czytelnie i księgozbiór oraz zasoby cyfrowe. Można przy tym posługiwać się standardowymi indeksami (autor, tytuł, hasło przedmiotowe, sygnatura, słowo z opisu, ISBN).

4. Biblioteki - http://www.ebib.info/component/option,com_wrapper/Itemid,144/ - linki do stron WWW bibliotek i katalogów dostępnych on-line, w tym samym serwisie zbiór linków do bibliotek uniwersyteckich - <http://www.ebib.info/biblioteki/lista.php?qtype=typ&letter=20&lang=pl>.

5. Biblioteki cyfrowe - <http://fbc.pionier.net.pl/owoc/list-libs> - linki do stron WWW bibliotek cyfrowych, każda posiada katalog on-line i udostępnia wiele pozycji na zasadzie domeny publicznej⁵, open access⁶ lub licencji CC⁷.

6. Polski Instytut Naukowy w Kanadzie i Biblioteka Polska im. W. Stachewicz - <http://biblioteka.info/> - kolekcja biblioteki obejmuje ponad 45 000 książek, setki tytułów czasopism oraz zbiory kartograficzne. Katalog Biblioteki jest włączony do komputerowego katalogu Uniwersytetu McGill.

7. Polskie Towarzystwo Historyczno-Literackie Biblioteka Polska w Paryżu - <http://vtls.cyf-kr.edu.pl/cgi-bin/bpp/chameleon> - katalog on-line obejmuje ok. 10% zasobu.

8. The European Library - <http://search.theeuropeanlibrary.org/portal/pl/index.html> - pozwala na

⁵ W domenie publicznej znajdują się utwory, do których wygasły prawa autorskie, oraz takie, które od samego początku nie były objęte tymi prawami (np. teksty ustaw). Domena publiczna to zbiór wiedzy i twórczości stanowiący wspólny dorobek kulturowy i intelektualny ludzkości.

⁶ Open access - wolny, powszechny, trwały i natychmiastowy dostęp dla każdego do cyfrowych form zapisu danych i treści naukowych oraz edukacyjnych, informacje o zasadach na stronie http://pl.wikipedia.org/wiki/Otwarty_dostep.

⁷ Licencja Creative Commons jest międzynarodowym projektem oferującym darmowe rozwiązania prawne i inne narzędzia służące zarządzaniu przez twórców prawami autorskimi do swoich utworów, informacje o zasadach na stronie <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/>.

przeszukiwanie katalogów i zasobów cyfrowych bibliotek narodowych z 48 państw europejskich, także z Polski.

9. WorldCat - <http://www.worldcat.org/> - pozwala na dostęp do katalogów ponad 10 tys. bibliotek na świecie.

B. Internetowe wyszukiwarki:

1. Google Scholar - <http://scholar.google.pl> – ułatwia wyszukiwanie materiałów o charakterze naukowym umieszczonych w Internecie: książek, artykułów, streszczeń i opisów bibliograficznych.

2. Google Books - <http://books.google.com/> - ułatwia wyszukiwanie książek określonych autorów lub na określony temat. W niektórych przypadkach pozwala na dotarcie do elektronicznej wersji książki lub jej recenzji. Umożliwia dotarcie do opisu bibliograficznego, odniesień do książki znajdujących się w Sieci oraz do informacji o możliwości zakupu lub wypożyczenia.

3. BASE - <http://www.base-search.net/> - wyszukiwarka naukowa. Aktualnie za pomocą BASE możliwe jest przeszukiwanie ponad 26 milionów dokumentów w 1731 repozytoriach lub w innych bazach źródłowych, m.in. w archiwach pełnotekstowych, które dostępne są poprzez międzynarodowy protokół Open Archives Initiative (OAI)⁸.

4. Open Access Repositories – *OpenDOAR* - <http://www.opendoar.org/index.html> - umożliwia przeszukiwanie repozytoriów dokumentów elektronicznych uczelni z całego świata.

5. JURN - <http://www.jurn.org/> - wyszukiwarka indeksująca bezpłatne tytuły czasopism humanistycznych funkcjonujących na zasadzie Open Archives Initiative oraz czasopisma oferujące przynajmniej część zawartości w wolnym dostępie. Przeszukuje obecnie 3700 tytułów czasopism.

6. OAlster - <http://oaister.worldcat.org/> - przeszukuje repozytoria uczelniane na całym świecie, umożliwia dostęp do wielu źródeł pełnotekstowych, obecnie umożliwia dostęp do ponad 23 milionów rekordów.

⁸ Jeden z najpopularniejszych protokołów dostępu do archiwów i bibliotek cyfrowych. Wykorzystuje się go do przeglądania zasobów za pośrednictwem popularnych narzędzi wyszukiwawczych. Opis dostępny na stronie - <http://www.openarchives.org/OAI/2.0/openarchivesprotocol.htm>.

7. Digital Repository Infrastructure Vision for European Research (Driver) - <http://www.driver-community.eu/> - zapewnia swobodny dostęp do zbiorów cyfrowych treści z różnych dyscyplin naukowych, umożliwia przeszukiwanie ponad 2.660.000 publikacji naukowych: artykułów w czasopismach, rozpraw, książek, wykładów, sprawozdań itp., zbieranych regularnie w ponad 264 repozytoriach z 36 krajów.

8. WebLens - <http://www.weblens.org/invisible.html> - dostęp do wielu narzędzi w tym: wyszukiwarek, katalogów tematycznych, multiwyszukiwarek, wyszukiwarek plików dźwiękowych i graficznych, wyszukiwarek ludzi i firm, informatorów, wyszukiwarek naukowych i innych.

9. Vascoda - <http://www.vascoda.de/> - umożliwia przeszukiwanie zasobów naukowych, które nie są indeksowane przez roboty wyszukiwarek typu Google. Pozwala docierać do opisów bibliograficznych, abstraktów i pełnych tekstów prac naukowych, także z historii.

C. Bibliografie:

1. Bibliografia narodowa i bibliografie specjalne Biblioteki Narodowej - <http://mak.bn.org.pl/w10.htm> - z punktu widzenia potrzeb historyka najnowszych dziejów Polski najbardziej przydatne są bibliografie: Książki polskie podziemne (1976-1989), Bibliografia Polska (1901-1939), Czasopisma polskie niezależne (1976-1990), Bibliografia wydawnictw ciągłych, Bibliografia artykułów z czasopism polskich. Informacje można wyszukiwać z użyciem typowych bibliotecznych indeksów.

2. Ariatna – naukowe i fachowe polskie czasopisma elektroniczne - <http://www1.bg.us.edu.pl/bazy/czasopisma/> - bibliografia ta pozwala na wyszukiwanie czasopism z uwzględnieniem tytułu, ISSN, częstotliwości publikacji, wydawcy, dziedziny i występowania w indeksach. Jedną z dziedzin jest historia i archiwistyka, w której umieszczono informacje o ponad dwustu czasopismach. Jednakże, wbrew swojej nazwie, bibliografia ta nie obejmuje tylko czasopism sensu stricto elektronicznych, lecz te które w Internecie udostępniają jakiegokolwiek informacje o swojej zawartości. Wśród podstawowych informacji bibliograficznych o czasopismach znajdują się adresy stron WWW. W wielu przypadkach strony te pozwalają na dotarcie do spisów treści przynajmniej części numerów czasopisma (np. Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944-1989, Białostockie Teki Historyczne, Res

Historica, Historia i Polityka, Klio, Kwartalnik Historyczny, Przegląd Historyczny), abstraktów niektórych artykułów (np. Dzieje Najnowsze), a nawet pełnych tekstów części artykułów (np. Acta Universitatis Nicolai Copernici Historia, Annales UMCS Sectio F Historia, Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej, Kultura i Historia), chociaż w niektórych przypadkach dostęp do artykułów jest płatny (np. Karta, Pamięć i Sprawiedliwość).

3. Bibliografia Historii Polskiej - <http://www.bibliografia.ipn.gov.pl/portal/bhp/> - elektroniczna wersja „Bibliografii Historii Polskiej” wydawanej przez Instytut Historii PAN. Obejmuje roczniki 1988-2007. Pozwala na przeszukiwanie danych z wykorzystaniem nazwiska autora, słowa z tytułu i słów kluczowych. Można zawęzić poszukiwania do określonego rocznika i wybranego działu.

4. Bibliografia historii Kościoła - <http://bazy.biblioteka.uksw.edu.pl/bhk.php> - pozwala na przeszukiwanie z wykorzystaniem typowych bibliograficznych indeksów.

5. Bazy bibliograficzne Centralnej Biblioteki Wojskowej - <http://88.220.125.213/cgi-bin/wspd.cgi.sh/WService=wsbroker1/bibm21.p> - zbiór bibliografii tematycznych dotyczących historii wojskowości.

6. BazHum - <http://bazhum.icm.edu.pl> - jest bibliograficzną bazą zawartości polskich czasopism naukowych z zakresu nauk humanistycznych i społecznych. Pozwala na przeszukiwanie z wykorzystaniem typowych indeksów oraz na przeglądanie listy autorów i czasopism. W rekordach poszczególnych czasopism istnieją spisy treści, jednakże nie wszystkich numerów (brakuje zwłaszcza tych wydawanych po 2006 r.). Wadą BazHum jest fakt, że nie wszystkie czasopisma naukowe zostały uwzględnione. Brak również informacji o książkach (obecność zakładki Książki w menu Szukaj i Przeglądaj świadczy o tym, że twórcy bazy w tym przypadku mieli zamiar rozbudować swój projekt).

7. SYMPOnet - <http://www.bg.pw.edu.pl/bazy/sympo.html> - zbiór informacji o materiałach konferencyjnych znajdujących się w zbiorach bibliotek akademickich i naukowych.

8. Bibuła. Polskie wydawnictwa niezależne 1976-1989 - http://www.incipit.home.pl/bibula_/index.html - bibliografia druków zwartych i czasopism ukazujących się poza zasięgiem cenzury.

9. Arts and Humanities Citation Index - <http://zatoka.icm.edu.pl/WoS/CIW.cgi> - jest bazą bibliograficzną z zakresu nauk humanistycznych i sztuk pięknych. Stanowi część multidyscyplinarnej bazy bibliograficznej ISI Citation. Informacje gromadzone w A&HCI pochodzą z ponad 1140 najważniejszych światowych czasopism z zakresu nauk humanistycznych i z ponad 6800 czasopism interdyscyplinarnych. Czasopisma wydawane w języku polskim nie są w tej bazie indeksowane.

10. Bibliograficzna baza danych do historii Europy Środkowo-Wschodniej - <http://www.litdok.de/cgi-bin/litdok> - prowadzona przez Herder Institut. Zawiera informacje o pracach wydawanych w różnych językach dotyczące różnych epok historycznych.

11. VifaOst (Wirtualna Biblioteka Wschodnia) - <http://www.vifaost.de/> - bibliografia interdyscyplinarna prac naukowych, w tym publikacji z dziejów Europy Wschodniej i Środkowej, a także bibliografia publikacji „Solidarności” i polskiej prasy niezależnej.

D. Katalogi i inwentarze zbiorów archiwalnych:

1. Archiwum Akt Nowych - <http://www.aan.gov.pl/> - na tej stronie znajdziemy wykaz zespołów zgromadzonych w tym archiwum oraz link odsyłający do bazy SEZAM - <http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/sezam.php> - pozwalającej na wyszukiwanie informacji o zespołach z wszystkich archiwów państwowych.

2. Archiwa państwowe – zbiór linków do stron WWW archiwów państwowych - <http://www.archiwa.gov.pl/lang-pl/archiwa-pastwowe/94-archiwa-panstwowe.html> - każde archiwum udostępnia informacje o swoim zasobie.

3. Katalog zbiorów Archiwum Wschodniego Ośrodka Karta - http://www.karta.org.pl/Archiwa_i_bazy_danych/Archiwum_Wschodnie/51 - zasób związany jest z dziejami Kresów Wschodnich II RP, losami obywateli polskich w ZSRR i pod okupacją sowiecką oraz przesiedleniami po II wojnie światowej.

4. Katalog zbiorów Archiwum Opozycji Ośrodka Karta - http://www.karta.org.pl/Archiwa_i_bazy_danych/Archiwum_Opozycji/50 - zasób związany jest z działalnością środowisk opozycyjnych wobec systemu PRL.

5. Pomoce archiwalne IPN - http://ipn.gov.pl/porta1/pl/715/Pomoce_archiwalne.html - opracowania opisujące treść i formę archiwaliów z zasobu archiwów IPN.
6. Inwentarze Zespołów Archiwalnych - <http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/iza.php> - system zawiera scalone informacje z baz grupujących dane o dokumentacji aktowej, technicznej i kartograficznej. Aktualnie (wrzesień 2010 r.) prezentowanych jest prawie 2 400 000 opisanych jednostek archiwalnych, znajdujących się w inwentarzach ponad 24 900 zespołów, co stanowi ponad 28% wszystkich zespołów przechowywanych w archiwach państwowych.
7. Zintegrowany System Informacji Archiwalnej - <http://szukajwarchiwach.pl/> - pozwala przeszukiwać informacje o ponad milionie jednostek archiwalnych z Archiwów Państwowych w Poznaniu i Lublinie (wraz z oddziałami) oraz z Archiwum Państwowego m. st. Warszawy. W przypadku archiwum lubelskiego, można oglądać on-line kopie cyfrowe części zbiorów tego archiwum. Są to m.in. materiały Urzędu Wojewódzkiego Lubelskiego (1919 -1939), Związku Walki Zbrojnej - lubelskiego okręgu Armii Krajowej (1940-1945), Polskiej Armii Wyzwoleńczej (1950) czy Komendy Obrońców Polski (1940-1943).
8. Instytut Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku - <http://www.pilsudski.org/> - wykaz zespołów w archiwum wraz z ich opisami.
9. Instytut Polski i Muzeum im. gen. W. Sikorskiego w Londynie - <http://www.pism.co.uk/pl/index.html> - wykaz zespołów w archiwum wraz z ich opisami.
10. Polski Instytut Naukowy w Ameryce - <http://www.piasa.org/inventory.html> - katalog on-line kolekcji archiwalnych.
11. Centralne Archiwum Wojskowe - http://www.caw.wp.mil.pl/zasob/index_zas.htm - informacje o zasobie.
12. Biblioteka cyfrowa Stowarzyszenia „Archiwum Solidarności” - <http://archsol.pl> – przewodnik po zbiorach Stowarzyszenia oraz po innych zasobach archiwalnych gromadzących materiały do dziejów NSZZ „Solidarność”.

13. Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego - <http://www.sowiniec.com.pl/> - katalog zbiorów z okresu od 1914 r. do czasów współczesnych (zdjęcia, druki, filmy). W zbiorach m.in. – katalog druków zwartych i ciągłych drugiego obiegu, Brygada Świętokrzyska NSZ, archiwum fotograficzne, ludobójstwo na Wołyniu.

E. Biograficzne bazy danych:

1. Indeks Represjonowanych - <http://www.indeks.karta.org.pl/pl/index.html> - zawiera ponad 275 tys. biogramów osób represjonowanych przez organa władzy sowieckiej w latach 1939-1956.

2. Katalog Instytutu Pamięci Narodowej - <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/> - zawiera dane osób zajmujących kierownicze stanowiska partyjne i państwowe w PRL, funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa oraz osób rozpracowywanych przez aparat bezpieczeństwa.

3. Straty osobowe i ofiary represji pod okupacją niemiecką - <http://lwww.straty.pl/index.php/pl/program> - program realizowany przez Ministerstwo Kultury, IPN oraz Fundację „Polsko-Niemieckie Pojednanie”.

4. Baza danych ofiar konfliktu polsko-ukraińskiego w latach 40-tych XX wieku - <http://www.indeks.karta.org.pl/ukraina/> - zawiera biogramy prawie czterech tysięcy osób z przedwojennego powiatu włodzimierskiego.

5. Baza biogramów Biblioteki Jagiellońskiej - <http://www.bj.uj.edu.pl/biogramy/> - oprócz podstawowych informacji o danej postaci umieszczono dane bibliograficzne artykułów i książek poświęconych tej osobie.

6. Genealogia - Stankiewicz z przyjaciółmi - <http://www.stankiewicz.com/> - prywatny serwis zawierający m.in.: Lista strat wojska polskiego 1918-1920; Więźniowie polityczni z lat 1944-1956; Różne materiały biograficzne do dziejów wojskowości z lat 1918-1947; Obrona Modlina i Warszawy w 1939 r. – nazwiska; Charków, Katyń, Miednoje, Twer – lista polskich ofiar; Lubelszczyzna 1939 – biogramy uczestników walk; Lista ofiar ludobójstwa na Kresach; Lista dzieci deportowanych w głąb ZSRR, Wykaz imienny Polek więźniarek politycznych obozu Ravensbruck.

7. Spis powstańców śląskich - <http://phps.muzeumslaskie.pl/powstancy.htm> - prowadzony przez Muzeum Śląskie w Katowicach.

8. Więźniowie Pawiaka z lat 1939-1944 - <http://www.pawiak.pl/> - projekt prywatny.

F. Bazy źródeł historycznych:

1. Archiwum Fotografii - http://www.karta.org.pl/archiwa_i_bazy_danych/Archiwum_Fotografii/49 -

zawiera ponad 100 tys. dwudziestowiecznych fotografii z terenu Polski i Europy Środkowo-Wschodniej.

2. Biblioteka Cyfrowa Ośrodka Karta - <http://dlibra.karta.org.pl/dlibra> - zawiera skany dokumentów związanych z dziejami opozycji w PRL.

3. Kolekcje Herder Institut - <http://www.herder-institut.de/startseite/sammlungen.html> - dostępne on-line jest ponad 600 tys. jednostek: zdjęć, kart pocztowych, map, filmów i dokumentów związanych z dziejami Europy Środkowo-Wschodniej.

4. Narodowe Archiwum Cyfrowe - <http://www.audiovis.nac.gov.pl/> - zbiór prawie 150 tys. zdjęć i nagrań z okresu XX wieku.

5. Europeana - <http://www.europeana.eu> - zbiór ponad 6 milionów obiektów cyfrowych typu: filmy, nagrania dźwiękowe, zdjęcia, mapy, książki, czasopisma, obrazy, rysunki. Część zbiorów związana jest z dziejami Polski.

6. Internetowy System Aktów Prawnych - <http://isap.sejm.gov.pl/> - pełne teksty aktów prawnych zamieszczonych w Dzienniku Ustaw i Monitorze Polskim od 1918 r.

7. Źródła do dziejów konfliktu polsko-ukraińskiego 1943-1944 (ze zbiorów ukraińskich) - <http://www.archives.gov.ua/Sections/Wolyn/docs.php>.

8. Archiwum historyczne Videofact - <http://www.videofact.com/polish.htm> - różnorodne materiały źródłowe (filmy, nagrania, dokumenty) do najnowszej historii Polski.

9. Fotohistoria - <http://fotohistoria.pl/main.php> - kilka tysięcy zdjęć ze zbiorów Ośrodka Karta, Polskiej Agencji Prasowej oraz Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego.

10. Cyfrowa Biblioteka Narodowa Polona - <http://www.polona.pl/dlibra> - zawiera kolekcje (skany): wydawnictwa konspiracyjne z lat 1939-1945, zdjęcia z obrony Warszawy we wrześniu 1939 r.

11. Centralna Biblioteka Statystyczna - <http://statlibr.stat.gov.pl/> - poprzez menu *Katalogi – Biblioteka Cyfrowa* uzyskujemy dostęp do wielu danych statystycznych z okresu PRL.

12. Biblioteka cyfrowa Stowarzyszenia „Archiwum Solidarności” - <http://archsol.pl> – różnorodne źródła do dziejów NSZZ „Solidarność”.

13. E-kolekcja polskich czasopism - http://buwcd.buw.uw.edu.pl/e_zbiory/ckcp/CKCP.html - projekt Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, aktualnie zawiera elektroniczne wersje 27 czasopism, w zdecydowanej większości roczniki z okresu II Rzeczypospolitej.

14. Świadkowie historii - <http://www.fnpn.pl/swiadkowie/> - relacje z okresu II wojny światowej, projekt Fundacji „Polsko-Niemieckie Pojednanie”.

15. Pamięć Polski – Pamięć Świata (projekt Polskiego Komitetu do spraw UNESCO) - <http://www.archiwa.gov.pl/memory/> - zawiera m.in. materiały z Archiwum Ringelbluma, zdjęcia z bitwy warszawskiej w 1920 r. oraz materiały z obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu.

16. Archiwum Historii Mówionej - <http://www.audiohistoria.pl/> - zbiór relacji biograficznych (około 3,5 tysiąca nagrań audio i 90 wideo) oraz innych archiwalnych świadectw, obejmujących niemal całą historię Polski XX wieku.

G. Bazy publikacji naukowych i źródeł do badań:

1. Federacja Bibliotek Cyfrowych - <http://fbc.pionier.net.pl> – grupa 57 polskich bibliotek cyfrowych dysponujących prawie 500 tys. pozycji w wersji elektronicznej, w tym wiele mogących być źródłem historycznym (z okresu XX wieku) oraz pewną ilością współczesnych publikacji naukowych.

2. Biblioteki uniwersyteckie oferują dostęp do swoich zasobów cyfrowych – prac naukowych w wersji elektronicznej i prenumerowanych czasopism dostępnych online. Jednakże przeglądanie tych ostatnich najczęściej możliwe jest jedynie w sieci

komputerowej danej uczelni lub poprzez VPN⁹. Natomiast zasoby działów, zwanych „Biblioteka Cyfrowa”, udostępniane są na zasadzie domeny publicznej, open access lub licencji CC. Niektórzy pracownicy poszczególnych uczelni zdecydowali się na umieszczenie elektronicznych wersji swoich książkach w tych właśnie działach. Jednakże nie jest to zjawisko masowe. Część z zasobów bibliotek cyfrowych (głównie prasa i książki z okresu międzywojennego) można potraktować jako źródła do badań najnowszej historii Polski.

3. Otwarta Nauka - <http://otwartanauka.pl/> - projekt mający na celu udostępnianie prac naukowych na zasadzie licencji CC. Jednakże polscy historycy nie kwapią się do udostępniania swoich prac w tym serwisie. W okresie prowadzenia badań opisywanych w niniejszym artykule (wrzesień 2010 r.) na 76 prac umieszczonych w dziale „Otwórz książkę” były tylko dwie z zakresu najnowszej historii Polski.

4. Czasopisma polskie w wersji cyfrowej - <http://www.bj.uj.edu.pl/zb/czc.pdf> - zbiór linków do wielu współczesnych czasopism naukowych, czasopism wydawanych w okresie międzywojennym oraz czasopism ukazujących się nielegalnie w PRL dostępnych on-line.

5. Directory of Open Access Journals DOAJ - <http://www.doaj.org> – zbiór linków do prawie 2300 czasopism naukowych udostępniających artykuły na zasadzie open access, w tym 43 poświęconych różnym aspektom historii. Brak czasopism polskich.

H. Informacje o kierunkach badań i dorobku historyków:

1. Podstawowym źródłem informacji, pozwalającym zorientować się w badaniach prowadzonych obecnie i w przeszłości przez aktywnych aktualnie historyków dziejów najnowszych, powinny być strony poszczególnych zakładów i profile pracownicze, stanowiące element uczelnianych stron WWW. Jednakże przegląd tych zasobów wykazał, że (we wrześniu 2010 r.) w przypadku zakładów zajmujących się dziejami najnowszymi na publicznych uczelniach akademickich nie jest to dobre źródło informacji. Na 17 uczelni 7 (41%) nie podaje informacji o głównych kierunkach badań

⁹ VPN (ang. *Virtual Private Network*, Wirtualna Sieć Prywatna), można ją opisać jako tunel, przez który płynie ruch w ramach sieci prywatnej pomiędzy klientami końcowymi za pośrednictwem publicznej sieci (takiej jak Internet) w taki sposób, że węzły tej sieci są przezroczyste dla przesyłanych w ten sposób pakietów. Taki kanał może opcjonalnie kompresować lub szyfrować w celu zapewnienia lepszej jakości lub większego poziomu bezpieczeństwa przesyłanych danych. Określenie "Wirtualna" oznacza, że sieć ta istnieje jedynie jako struktura logiczna działająca w rzeczywistości w ramach sieci publicznej. Pomimo takiego mechanizmu działania stacje końcowe mogą korzystać z VPN dokładnie tak jak gdyby istniało pomiędzy nimi fizyczne łącze prywatne. [Wikipedia].

wspomnianych zakładów lub takie informacje nie są skojarzona z konkretnym zakładem. W przypadku trzech uczelni nie podano nawet, kto jest zatrudniony w takiej jednostce. W pozostałych 14 uczelniach w strukturze 19 zakładów zajmujących się dziejami najnowszyimi znajdujemy nazwiska 111 pracowników, z których 47 (42%), obok danych kontaktowych, zamieściło aktualne i w miarę pełne informacje o swoim dorobku i prowadzonych badaniach. W przypadku 34 osób (31%) informacje co prawda zostały umieszczone, ale od kilku lat (przynajmniej od 2008 r.) nie są aktualizowane. Kolejne 30 osób (27%) nie podało o sobie informacji wykraczających poza teleadresowe.

2. Biblioteki uniwersyteckie na stronach WWW oferują bibliografie dorobku naukowego pracowników danej uczelni. Linki do tych materiałów na stronie - http://www.bj.uj.edu.pl/var/bibl_publ_prac1_pl.php . Aktualizacja tych danych w dużej mierze zależy od samych pracowników naukowych, stąd też nie można ich uznać za pełne.

3. Nauka Polska - <http://nauka-polska.pl/> - bibliografia prac doktorskich, habilitacyjnych oraz innych naukowych połączona z informacjami o uczelniach i instytutach oraz o ludziach nauki. Aktualizowana z dużym opóźnieniem, nie może być uznana za kompletne źródło informacji.

4. Index Copernicus Scientist Panel – <http://scientists.indexcopernicus.com> - umożliwia nawiązywanie kontaktów z badaczami z całego świata, pozwala dzielić się wiedzą o swoim dorobku, wyszukiwać projekty badawcze i informacje o grantach, zapraszać do recenzowania prac. W tym bardzo ciekawym serwisie zarejestrowane są jedynie dwie osoby deklarujące badanie problemów najnowszej historii Polski.

5. ResearcherID - <http://www.researcherid.com> – multidyscyplinarny portal umożliwiający nawiązywanie kontaktów na badaczami z całego świata. Jak na razie tylko jedna osoba z Polski, zarejestrowana w tym portalu, zadeklarowała zainteresowania najnowszą historią Polski.

6. Clio Online - www.clio-online.de – portal dla historyków, pozwala na prezentację własnego dorobku i prowadzonych badań, ułatwia nawiązywania kontaktów i dzielenie się informacjami. Dominują historycy z państw niemieckojęzycznych, Polaków niewiele.

Dzięki Internetowi w ostatnich dwudziestu latach dokonał się znaczący, jakościowy przełom w dostępie do informacji naukowej oraz do materiałów źródłowych mogących stanowić przedmiot badań. Zjawisko to, chociaż w ograniczonym zakresie, dotyczy także badaczy najnowszych dziejów Polski. W przypadku tej grupy dostrzec można szereg ograniczeń obniżających przydatność zasobów Sieci. Zastrzec przy tym należy, że ograniczenia te nie wynikają z możliwości Internetu. W przypadku komputerowych katalogów bibliotecznych ograniczenia w dostępie do informacji wynikają z tego, że katalogi te nie obejmują całości zasobu bibliotek, zwłaszcza wielu pozycji sprzed 1990 roku. Biblioteki, nawet akademickie, nie dysponują wszystkimi, nawet spośród wydawanych w Polsce, publikacjami naukowymi, co skutkuje ich nieobecnością w katalogach. Z punktu widzenia historyka najnowszych dziejów Polski poważnym mankamentem jest fakt, iż katalogi te nie pozwalają na zorientowanie się w zawartości publikacji zbiorowych oraz czasopism naukowych. W przypadku tych ostatnich problem tylko częściowo rozwiązują bibliografie i tworzenie przez wydawców własnych stron WWW. Posiadają je bowiem jedynie niektóre czasopisma, a na dodatek niewiele spośród nich zamieściło w Internecie spisy treści więcej niż tylko pojedynczych roczników. Dobrym uzupełnieniem dla komputerowych katalogów bibliotecznych są wyszukiwarki internetowe i bibliograficzne bazy danych. W przypadku większości baz obcojęzycznych problemem jest fakt, iż nie indeksują one książek i czasopism wydawanych w języku polskim. Z kolei wyszukiwarki często nie dostarczają ciekawych rezultatów z powodu nikłej obecności w zasobach Internetu publikacji naukowych i materiałów źródłowych z zakresu najnowszej historii Polski. Jednakże należy podkreślić, że wyszukiwarki docierające do zasobów tzw. „ukrytego Internetu”¹⁰ dostarczają bardzo interesujących danych także do historyków.

Wartość informacyjna wielu zasobów obniżana jest przez fakt, iż zależy ona wprost od aktywności sieciowej samych historyków, a ta jest bardzo słaba. Najbardziej przydatnym zasobem, z punktu widzenia celu badań, okazały się katalogi i inwentarze archiwalne, których obecność w Internecie zwalnia historyków z konieczności uciążliwego podróżowania dla przeprowadzenia wstępnej kwerendy. Duże nadzieje można wiązać z rozwojem bibliotek cyfrowych i różnorodnych repozytoriów, w których już teraz można znaleźć źródła historyczne pozwalające

¹⁰ Wyjaśnienie tego problemu na stronie <http://www.slideshare.net/bogmis/gboka-sie-ldw>.

zbadać niejedyn problem z zakresu najnowszej historii Polski. Z kolei niechęć historyków do dzielenia się wynikami swoich badań w Internecie budzi duże obawy.

Tak więc, o ile dla historyków Internet dostarcza coraz więcej rozwiązań ułatwiających i przyspieszających prowadzenie badań, o tyle oni sami, unikając udostępniania swoich prac w Internecie i wiedzy o prowadzonych badaniach, zdają się żyć w innej epoce. Nie wykorzystują także potencjału Internetu w zakresie wyszukiwania możliwości współpracy. Swoją postawą potwierdzają tezę Piotra Gawrysiaka: *„Dzięki nim bowiem (komputerom i Internetowi - dopisek autora), po raz pierwszy w dziejach, ludzkość otrzymuje możliwości techniczne pozwalające zrealizować marzenie o powszechnej dostępności wiedzy. (...) Oczywiście same możliwości techniczne nie są wystarczające do zrealizowania tego marzenia. (...) wiedza, a nawet sam dostęp do niej, jest dobrem zbyt cennym, by posiadające go grupy społeczne chciały się go łatwo wyrzec. Paradoksalnie bowiem gdy dostęp do informacji i wiedzy mógłby być najłatwiejszy w historii ludzkości, bywa on jednocześnie najtrudniejszy, gdyż wiedza ta okazuje się być czasem bardzo kosztowna. Koszt ten zaś związany jest nie z ograniczeniami technologicznymi jej rozpowszechniania, lecz prawnymi czy społecznymi”*¹¹. Historycy, unikając z różnych powodów aktywnego budowania zasobów informacji i wiedzy w Internecie, powinni pamiętać o przestrodze, którą przypomniał Piotr Gawrysiak: *„Zaś nam, przedstawicielom tradycyjnej kultury zachodniej, tak bardzo przywiązanej do idei prawa własności intelektualnej, przypomnieć wypada zdanie, którego autorem jest Arnold Toynbee: cywilizacje (a także zawód historyka – dopisek autora) umierają poprzez samobójstwo, a nie poprzez morderstwo”*¹².

Opisane powyżej badanie potwierdziły, w przypadku historyków najnowszych dziejów Polski, wnioski zawarte w raporcie „Wizerunek polskiego naukowca w Internecie”. Pokazano w nim, że popularyzacja nauki w Internecie jest zasługą pasjonatów a nie zawodowych badaczy, a poza nielicznymi wyjątkami naukowcy nie otwarli się jeszcze na nowe trendy badań, komunikacji i wymiany myśli dostępne dzięki Sieci, zwane niekiedy Nauką 2.0¹³. Porównanie postawy historyków polskich z postawami badaczy tej dyscypliny z całego świata jest dosyć trudne. Z jednej

¹¹ Piotr Gawrysiak, *Cyfrowa rewolucja. Rozwój cywilizacji informacyjnej*, Warszawa 2008, s. 360-361,

¹² Tamże, s. 361.

¹³ *Przewodnik po otwartej nauce*, Warszawa 2009, s. 13 - dostęp na stronie <http://otwartanauka.pl/>.

bowiem strony najbardziej znane, światowe repozytoria wiedzy naukowej, dostępnej na zasadzie open access lub licencji CC, najczęściej nie gromadzą prac historyków, a liczba otwartych czasopism historycznych jest nieznaczna, co świadczy o słabej aktywności sieciowej tej grupy. Jednakże z drugiej strony funkcjonuje opinia, że wśród humanistów to właśnie historycy najchętniej publikują w otwartych repozytoriach i czasopismach¹⁴.

W dyskusjach nad przyczynami słabej obecności naukowców humanistów w Internecie wskazuje się na trzy podstawowe czynniki: konserwatywny kult druku (tylko publikacja drukowana ma rangę naukowej), konserwatyzm wynikający z postawy badawczej – nieufność do niesprawdzonych nowinek oraz problemy wynikające z zawilości i restrykcyjności prawa autorskiego¹⁵. Z własnych obserwacji autor dodać może jeszcze brak znajomości możliwości, które daje Internet (zwłaszcza u starszej kadry, która mając decydujący wpływ na recenzowanie dorobku naukowego i podejmowanie decyzji o losach młodszych pracowników nauki, swoją postawą wpływa także na pozostałych historyków), a to czego nie znamy budzi lęk i nieufność. Nie znamy, boimy się, nie ufamy i nie ma nas, historyków w Sieci, a jak mawia współczesna młodzież – *jak cie nie ma w Internecie, to cie nie ma wcale*.

¹⁴ Tamże, s. 31.

¹⁵ Marcin Wilkowski, Nauka 2.0: slogany i praktyka. [w] Historia i Media, <http://historiamedia.org/2009/11/16/nauka-2-0-slogany-i-praktyka/>.